

Ha nem olvasnak, mit sem érnek a díjak

Beszélgetés Orbán János Dénessel

A félárva brassói gyerekből igen gyorsan a magyar irodalom jónévű poétája lett – azonkívül termékeny próza- és drámaíró, egyetemi oktató, műfordító, parodista és „korcsmáros”. Szócs Géza indította el a pályán, Kertész Imre javasolta Herder-ösztöndíjra, s az ezredforduló táján féltucat irodalmi díjat kapott, többek között bronzérmet a 35 év alatti európai költők versenyén. 2005-től majd’ egy évtizedre, 2014-ben kezdődő „reneszánszáig” úgyszólván „eltűnt”; ám összeségében e szokatlan pauzát beleszámítva is megírt tizenöt könyvet, megalapította a kolozsvári Bulgakov Kávéházat, s most épp napilapos kultúrrovatot vezet Budapesten. Orbán János Dénes literátori népszerűségét mi sem bizonyítja jobban, mint hogy Erdélyben és az „anyaországban” egyaránt – egyfajta névjegy gyanánt – OJD-ként emlegetik.

– *Kifejezetten kései gyereke vagy, de két leánygyermek után roppantul örültek a szüleid a nem várt gyermekáldásnak. Mennyire nyomta rá ez az indulás a bélyegét az életedre?*

– Édesanyám negyvennyolc éves volt, amikor megszült; a nagyobbik nővéremnek már gyereke volt akkor. Két előnye is volt ennek: az egyik az, hogy három anyám volt. Szerencsére nem kényeztettek szét, hanem inkább oktattak. A másik előny az, hogy egy idős családba, rokonságba csöppentem bele, így tudok bánni az öregekkel, és nagyon szeretem is őket – nem beszélve arról, mennyi életfilozófiát tanultam tőlük.

– *Móricz Zsigmond szerint egy író hétéves korára lényegében felhalmozza az alapvető életanyagát. A te esetedben viszont épp e körül változtak meg drasztikusan a családi körülmények, s korántsem pozitív irányban...*

– Ez, kérek szépen, Móricz Zsigmond véleménye, én még azóta is halmozom... Valóban nagy csapások értek: édesapám súlyosan megbetegedett, s ez egyúttal egzisztenciális gondokkal is járt.

De hát mi erőre, túlélésre voltunk nevelve, nem pedig nyavalygásra: tettem, amit tennem kellett, kivettem a részemet a betegápolásból és a házimunkából, közben meg olvastam. Egyfolytában olvastam: ha a könyv megszakíthatatlanul izgalmas volt, az utcán jártamban-keltemben is olvastam.

– *Milyen volt számodra a családi indíttatás a szellemi-politikai eszmélkedés szempontjából?*

– Apám megveszekedett anti-kommunista volt. Miután lebénult, és otthon, rokkantnyugdíjasként nyomta az ágyat, egész nap a Szabad Európát hallgatta. Szidta a rendszert, káromkodott, és abban reménykedett, megéri azt, hogy az épen maradt jobb kezével részt vegyen egyszer a kommunisták megnyuvasztásában. Koraérett voltam, megértettem a rendszer lényegét, és gyűlöltem én is. Ugyanakkor meg egész nap röhögtünk is a politikai vicceken és beszélgetéseken. A családom nemzeti szellemben nevelt: hogy küzdeni kell az identitásért, a nemzeti érdekekért. Úgyhogy én nyakas, bicskás székely lófő vagyok, aki fegyvert is ragad a hazájáért, ha kell; ugyanakkor

nagyvárosi polgár, művész vagyok és szabadelvű is – a szó egészséges értelmében –, a nyitottság és a haladás szorgalmazója, amennyiben az nem a nemzet és a megőrzésre méltó hagyományok ellen irányul.

– *Mit jelentett a nyolcvanas évek Brassójában a Szabad Európa Rádió? Innen való a későbbi Vajda Albert-motívum?*

– A Szabad Európa Rádió volt a kapocs a világgal és a magyarság többi részével. Brassóban például nem tudtuk fogni a Kossuth Rádiót, csak a Szabad Európát. Az egyetlen lehetőség volt cenzúrázatlan információkhoz, objektív elemzésekhez jutni; vagy olyan műveltségi elemekhez, amelyekhez nem jutottunk hozzá a klasszikus és a szocreál kultúrán kívül más nem toleráló diktatúrában. Vajda Alberttel, a rádió munkatársával az éteren keresztül ismerkedtem meg; a *Vajda Albert csütörtököt mond* című, önéletrajzi vonatkozású írásom volt – két verseskönyv után – az első novellám és mindmáig a leghíresebb művem, amelyet számos nyelvre lefordítottak.

– *Közös bennünk, hogy mindketten a matematikai és fizikai tanulmányok felől startoltunk az irodalom felé. Van ennek előzménye is jócskán, Ottliktól Marsall Lászlóig. Érzet ebben valami meghatározottságot: gondolkodásmódban, alkotáslélektanban?*

– Nagyon is. Roppant kemény reál gimnáziumba jártam, ahol szigorú oktatás folyt, nemcsak elméleti, hanem gyakorlati szinten is. Azt hiszem, ennek az oskolának köszönhetem, hogy nem szálltam el, nem lett belőlem egy tipikus, ábrándozó poéta, hanem pragmatikus ember, aki sokat álmodozik ugyan, de határozottan a földön jár. A matematikának köszönhetem, hogy a bölcsészet bonyolult rendszere nekem egyáltalán nem tűnik bonyolultnak.

– *Kik voltak a mestereid, segítőd, elindítőd az írói-költői pályán?*

– Középiskolás koromban autodidakta voltam. Előtte a szüleim és a testvéreim irányítottak, de aztán boldogultam magam is. Versbolond voltam. A stratégia egyszerű volt: föl kutatni és elolvasni mindent, ami vers. Egyetemi hallgatóként, Kolozsváron aztán jobbnál jobb mesterek kezére kerültem. Elméleti tanulmányaimat Cs. Gyimesi Éva, a híres professzor asszony irányította, no meg a nem kevésbé híres Bréda Ferenc, aki franciaországi emigrációból tért vissza, elképesztő dolgokkal a tarsolyában. Költőként, íróként azonban nem beszélhetek igazán mesterekről: sokat beszélgettem irodalomról és annak metafizikájáról tapasztaltabb alkotókkal, de nem mondhatnám, hogy bárki is megváltoztatta volna a szemléletemet, mint ahogy az elmélet területén Éva néni vagy Bréda mester. Mond-

Az érettségi tablóképem, 1991-ben, a brassói Áprily Lajos Liceumban

jam úgy: a mestereim azok voltak, akiket olvastam, így a két legnagyobb magiszter Jókai és Borges volt; aztán meg Ady, Faludy és Szöcs Géza hatottak leginkább a verseimre.

– *Tudós irodalmár, egyetemi oktató is lettél. Soha „nem akad össze” mindez a szépirói ihlettel?*

– Nem hogy összeakadna, hanem segíti azt. Én szenvedélyesen szeretem a tudományokat: nemcsak a bölcsész-, hanem a természettudományokat is, és sokan meglepődnének, hogy mennyire ismerem a növény- meg az állatvilágot, vagy éppenséggel a medicinát. Mint már említettem: Jókai a példaképem... Szerintem az íráshoz messze nem elegendő az érzés, bármilyen komplex is az. Az író fejében legyen egy könyvtár, és tudjon benne villámgyorsan mozogni. Tudom, hogy manapság azzal érvelnek: a világhálón majd minden információ föllelhető. Csak hogy az agyunkban lévő információt sokkalta gyorsabban és másképpen tudjuk szintetizálni. És

akkor is rendelkezésünkre áll a tudás, ha áram- vagy térerő-szünet van.

– *Herder-ösztöndjasként repülőrajtot vett a karriered. Az istenek kegyeljiének tartod magad?*

– Nehéz kérdés. Valóban gyors és nem mindennapi karrierem volt, ritka lehetőségek adódtak, mint például a Kertész Imre által följánlott Herder-ösztöndj; vagy a Szöcs Géza biztosította lehetőségek a pályám elején. A rengeteg díj. Az biztos, hogy szerencseszagú az egész történet. De egy dolgot ne feledjünk: senkinek a senkije nem voltam; félárván, csoré seggel, tökegyedül, alig tizenhét évesen kerültem Kolozsvárra. Mindent magamtól értem el; ha segítettek, azt is én értem el. Szerencsém is volt, de azt hiszem, a szerencse is azok mellé szegődik, akik hisznek abban, hogy jó lesz. A „Segíts magadon, Isten is megsegít” mondásban nagy bölcelet van.

– *Kolozsvár a Bretter György Irodalmi Kört, az Erdélyi Híradó Kiadót, az Előretolt Helyőrséget*

Faludy Györggyel a tunéziai Mahdiában, a szállodaszobában, enyhén illuminált állapotban. Eric Johnson fotózta, 2001 májusában

hozta el számodra. Mennyire határozta meg ez az irodalmi közeg a későbbi pályádat? Ugródeszka volt csupán Kolozsvár, vagy egyszer s mindenkorra beléd szerveült?

– Kolozsvár a magyar nyelvterület egyik legkeményebb kulturális centruma: ott működik a legjobb magyar színház, a várost a világ egyik legperspektivikusabb képzőművészeti központjaként tartják számon, és az elmúlt két évtizedben voltak olyan periódusok, amikor az irodalmi élet úgy pezsgett, hogy alig lehetett követni. Azaz Kolozsvár nem ugródeszka: Kolozsvár egy komoly jelenlét. Teljes egészében meghatározott, mert Kolozsvárban megfér a Balkán és a Nyugat, megfér a székely és mezőségi népiesség meg az urbánus kultúra, megfér a nemzeti és a szabadelvű, a klaszszikus, az avantgárd, a modern, a posztmodern, meg minden az égvilágon. Kolozsvár az eklekticizmus és a művészi szabadság

paradicsoma. Visszatérve Móriczra és az életanyagra: szerintem az én lényemet-lényegemet és írásművészetemet inkább az első hét kolozsvári év határozta meg, mint az otthoni hét év.

– Nemcsak a Bulgakov Galéria, hanem a legendássá vált Bulgakov Irodalmi Kávéház is a te nevedhez fűződik. (Plusz a Toldi vendéglő, ami szintén irodalmi allúziókat kelt.) A kávéházba a Magyar Napló szerzői köre is meghívást kapott már: Zsille Gáborral, Toót-Holló Tamással együtt mutakozhattunk be ott a Kolozsvári Magyar Napok keretében. Mennyire „passzol” az ilyesfajta organizálás, nem kis részben üzleti tevékenység egy gyakorló literátorhoz?

– Kávéházi író vagyok, szeretem azt a világot, és hiszek a kávéházi műhelyben. Hogy saját kávézóra vágytam, annak egy fő oka volt: folyamatosan törzshelyet kellett váltanunk Kolozsváron, mivel a kispénzü magyar diákságot és művészeket a tulajdonosok igye-

keztek lecserélni a „lövésabb” román klientúrára. A multikulti eszméje hol működött, hol meg verekedésekbe torkollott, tény: szükség volt egy magyar intézményre, ahol akkor ordibálunk magyar verset és székely nótát, amikor csak akarunk. Az üzleti tevékenység nem okozott gondot, vezetői tapasztalataim már voltak: kiadóigazgatóként, szenátori irodavezetőként. Szakembereket is alkalmaztam, jól elbol-dogultam, sikertörténet volt az is.

– Az Irodalmi Jelenben és az Erdélyi Magyar Írók Ligájában való szerepvállalásod kifejezetten literatúrai természetű volt. De hogyan lettél kulturális rovatvezető egy országos napilapnál, a Magyar Időknél?

– A feladat komplexitása „ajzolt föl”: egy nemzeti-konzervatív napilapban egy haladó szellemű kulturális rovatot szerkeszteni – ez volt az elvárás az engem fölkereső vezetőség részéről. Ezt megvalósítani a kultúr-polgárháború dúlta mai Magyarországon nem könnyű: gondolom, ezért is esett rám – egy erdélyire – a választás. Azt hiszem, egyike vagyok azon keveseknek, akik merik – vagy megengedhetik maguknak –, hogy ezt az iszapbirkózást kívülről nézzék. Úgy hiszem, sikerült egy erős rovatot összehozni – a koncepción kívül annak is köszönhetően, hogy javarészt szépírókkal dolgozom együtt –, amely fölülelemkedett az indulatokon, értékeket közvetít, és izgalmas, olvasmányos is.

– Vezetél szenátori irodát, tanítottál XX. századi irodalmat. Hányfelé szakadhat egy író?

– Hogy visszaaljak a rokon matematikusi múltra, azt mondanám: egy matematikához is konyító író sokfelé szakadhat. A költői fantázia nagy előnyt jelent min-

Szőcs Gézával, a *Teakönyv* pizsamás könyvbemutatóján, a kolozsvári Bulgakov terasán, 2003 májusában

denhol: kocsmárosként is hatalmas hasznát vettem, olyan dolgokat találtam ki, melyekkel mindig messze a konkurencia előtt jártam. Persze a fantázia, az álmodozás veszélyeket is hordoz, de a reál beállítottság ellensúlyozni tudja azt. No, meg az, ha az ember figyelembe veszi pragmatikus szakemberek véleményét is.

– *Tizenöt megjelent köteted zavarbaejtő műfaji változatosságot mutat: otthon vagy mindhárom műnemben. Melyik OJD az „igazi”?*

– Egyértelműen a poéta. Költőként indultam, s bár az utóbbi időben gyakrabban írok prózát, azért a vers a csúcs, a legnehezebb és a legszebb. A többműfajúság azért van, hogy ne írjam túl magam egyikből sem: próbálok csak a jó verseket megírni, és a középepek helyett inkább egy jó novellát, a rossz novella helyett inkább egy jó paródiát, és így tovább.

– *A 2015-ös esztendőben két színházi premiered is volt: Debrecenben és Békéscsabán. A drámaírás csupán „kirándulás” a számodra,*

vagy alapvető alkotói irányváltást jelez?

– A Debrecenben előadott *A magyar Faust* igazából egy leendő drámai költemény vázlatja. Tulajdonképpen egy előgyakorlat; de ha már meglátták benne egy színházi előadás lehetőségét, akkor miért ne? A békéscsabai drámapályázatra írt színmű, a *Szabadság, kolbász, szerelem* című „füstölt vígjáték” már színpadra íródott, inkább megfelel a műfaji követelményeknek. Izgalmas a színház, de azért kevésbé az én világom, mint a vers vagy a próza. Időnként – ha lesz valóban fajsúlyos témám – fogok írni egy-egy színművet, bábdarabot is szívesen írok, de maradjunk abban, hogy ez inkább csak kirándulás.

– *Úgy tűnik, attól függetlenül lettél megbecsült „anyaország” alkotó is, hogy közben nem szakítottad el erdélyi gyökereidet. Természetes adottság vagy mondva-csinált probléma ez a „kétlakiság”, amiről pedig annyit lehet hallani és olvasni?*

– Régebben tényleg probléma volt, de most már kevésbé. A digitális paradigmaváltás némiképp áthidalta a távolságokat. A Facebook-on tartom a kapcsolatot a barátaimmal, skype-on beszélni azért mégis más, mint telefonon: látom azt, akivel beszélek, mintha itt lenne; és hát lehet röpködni, száguldani. Egy táskában elfér az irodám, tudok dolgozni és kommunikálni, bárhol vagyok. Gyakorlatilag most már több helyen jelen tudok lenni, és ez jó, mert mindenhol akad dolgom a Kárpát-medencében.

– *Részt vállalsz a Kárpát-medencei Tehetséggondozóban is...*

– Ez egy nagy kaliberű állami projekt, amelynek célja a már bizonyított, rendkívüli tehetségű, de még nem teljesen befutott alkotók felkarolása és újabb, legifjabb tehetségek felfedezése és hatékony tanítása, menedzselése; alkotói körülmények, érvényesülési lehetőségek biztosítása. Az első projekt irodalmi: amennyiben sikerrel jár, egyéb művészeti ágakkal is bővítjük; akár egyfajta ifjúsági művészeti akadé-

Édesanyám 48 éves volt, amikor szült engem. Itt 88 és fél esztendő, és a brassói temetőben hűlyéskedünk, 2014-ben. A képet én készítettem, címe: Donna Margareta Corleone

miává is kinőheti magát. Gyakorlatilag az állam befektet az ifjabb tehetségekbe, olyan tanulási és érvényesülési lehetőségeket biztosít, amelyekre senkinek nem lenne esélye „magánúton”: például fölfedez egy ifjú író, továbbképzzi azt, több éves ösztöndíjat biztosít neki, publikálja az első könyveit, lefordítja idegen nyelvekre, menedzseli itthon és külföldön. Lerövidíti az érvényesülés idejét, megkíméli a kínlódástól, vakvágányoktól az ifjú titánt, aki ilyen körülmények között határozott értelmét fogja látni, és nem fogja elkeseredésében föladni, mint oly sokan.

– Annyi rangos díjat követően viszonylag fiatalon kaptad meg a Magyarország Babérkoszorúja-díjat is. Serkentenek vagy hidegen hagynak az elismerések?

– Az irodalmi díj dialektikus: nyilván az ember örül a szakmai meg az állami elismerésnek, a rangosabb díjakkal járó tekintélyesebb pénzösszeg is jólesik a „lövét” mindig gyorsan égető művészembernek; ugyanakkor ott van az az

érzés is, hogy egy díj odaítélésének szubjektív megkonjunkturális okai vannak, hogy lehet: más jobban megérdemelte volna. Meg az, hogy nyilván nem a díjaktól lesz jó valakinek a költészete. Tehát örülök a díjaknak, de nem szállok el tőlük. Lehetsz bármilyen díjas: ha nem olvasnak, mit sem ér az egész, hiszen a legmagasabb rendű, az egyetlen igaz elismerés az, ha vannak lelkes olvasóid, akik vadásznak minden szöveget, amit te jegyzel.

– Hogyan áll az „életpálya-modelled”: mi az, amit feltétlenül meg szeretnél írni?

– Két évtizede időhiánnyal küszködöm, elfoglalt és túlterhelt vagyok, s ez nem kedvez a nagyobb lélegzetű művek megírásának. A vendéglátóiparból kiszálltam, ez egy fontos lépés volt afelé, hogy kialakítsak magamnak egy olyan életteret és életmódot, amelyben megvalósítható lesz egy-egy nagyregény, drámai költemény vagy más, nehezebb, időigényesebb projekt. A már „elővázlatolt” *A magyar Faust* mindenképp szerepel a prioritási listán, nemkülönben a Janus Pannoniusról írandó regénytrilógia. Ezek előtt azonban szeretnék írni egy verseskötvet meg egy pikareszk regényt, amelynek az lesz a címe, hogy: *Az ördög intellektuális ponyvaregényt ír*. Egyébként rengeteg vázlatom, tervem van: két-három szorgos élet sem lenne elegendő mindegyik megírására. Idősebb koromban, nyugdíjkiegészítésként majd könyvötleket, szinopszisokat, ekphrasisokat fogok árulni. **Csontos János**

Zentán, a zEtna Fesztiválon, Vass Ákos Lajos és Muszka Sándor társaságában, 2011-ben. Beszédes István fotója